

1501. toplantı, 11-13 Haziran 2024 (DH)

İnsan Hakları

H46-35 2 No'lu Selahattin Demirtaş grubu v. Türkiye (Başvuru No. 14305/17)

Avrupa Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2024)430; CM/ResDH(2021)428, CM/ResDH(2023)36; CM/Del/Dec(2024)1492/H46-34

Başvuru no	Dava	Karar tarihi	Kesin karar tarihi	Sınıflandırma Kategorisi
14305/17	2 No'lu SELAHATTİN DEMİRTAŞ	22/12/2020	Büyük Daire	Karmaşık sorun ve acil bireysel önlemler
14332/17	YÜKSEKDAĞ ŞENOĞLU VE DİĞERLERİ	08/11/2022	03/04/2023	

Dava konusu

2 No'lu Selahattin Demirtaş davası, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) üyesi ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) başkanlarından biri olan başvuranın göz altına alınması ve tutuklanması ile aleyhine yürütülen ceza yargılamalarına ilişkindir.

Ekim 2014'te Türkiye'nin doğusundaki 36 ilde şiddetli protestolar gerçekleşmiş ("6-8 Ekim Olayları"), bunları 2015 yılında "Kürt Sorunu"nun çözülmesini amaçlayan müzakerelerin ("Çözüm Süreci") durmasıyla yaşanan şiddet olayları izlemiştir. "Bazı milletvekillerinin teröre manevi ve onu motive edici ifadeleri üzerine kamuoyunda oluşan infiali yatıştırmak" amacıyla 20 Mayıs 2016 tarihinde Anayasa'nın 83 § 2. maddesi değiştirilmiştir. Değişikliğin kabulünden önce haklarında dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin fezlekelerin Meclis'e gönderildiği milletvekillerinin yasama dokunulmazlığı kaldırılmıştır. 6-8 Ekim olaylarına ilişkin meselelerde beyanları bulunan başvuran, Anayasa değişikliğini takiben milletvekili dokunulmazlığını kaybeden 154 milletvekilinden (55 HDP üyesi dahil) biridir.

Başvuran, 4 Kasım 2016 tarihinde göz altına alınmış, silahlı örgüt üyeliği (Türk Ceza Kanunu'nun ("TCK") 314. maddesi) ve halkı suç işlemeye tahrik (TCK 214. madde) suçları dahil olmak üzere Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun çeşitli hükümleri uyarınca tutuklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme"), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("Sözleşme") madde 5 §§ 1 ve 3 kapsamında, başvuranın 4 Kasım 2016 ile 7 Aralık 2018 tarihleri arasındaki tutukluluk durumu hakkında, yerel mahkemelerin başvuranın söz konusu suçları işlediğine dair makul bir şüphe ortaya koyabilecek ve göz altına alınmasını veya tutuklanmasını haklı gösterebilecek somut olgu veya bilgileri sunmadığını (madde 5 §§ 1 ve 3'ün ihlali) değerlendirmiştir.

Ayrıca, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılma şeklinin ve mahkemelerin tutuklu yargılanmasına karar verme gerekçesinin başvuranın ifade özgürlüğü ve milletvekilliği yapma haklarını ihlal ettiği kararına varmıştır (10. madde ve 1 No'lu Protokol'ün 3. maddesinin ihlali).

Son olarak Mahkeme, diğer hususların yanı sıra, başvuranın 20 Eylül 2019 tarihinde tekrar tutuklanmasını dikkate alarak, başvuranın tutukluluğunun çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması gibi üst amaçlar taşıdığını tespit etmiştir (5. maddeyle birlikte değerlendirilen 18. madde ihlali).

Mahkeme, 46. madde uyarınca, 18. maddenin kapsamına giren ihlalin niteliğinin, söz konusu ihlalin hukuk yoluyla telafisi için gereken önlemler bakımından gerçek bir seçenek bırakmadığını ve başvuranın tutuklu yargılanmasının aynı olgularla devam ettirilmesinin hak ihlallerinin uzaması ve davalı devletin Sözleşme'nin

46 § 1. maddesi uyarınca Mahkeme'nin kararına uyma yükümlülüğünün ihlali sonuçlarını ortaya çıkaracağını belirtmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin başvuranın derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.

Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri davası, 20 Mayıs 2016 tarihli Anayasa değişikliğiyle, söz konusu tarihte HDP'nin diğer eş başkanı olan Figen Yüksekdağ Şenoğlu'nun da aralarında bulunduğu 13 HDP milletvekilinden oluşan başvuruların milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasına ilişkindir. Mahkeme'nin bulgularına göre, başvuranlar aleyhine çoğu terörle bağlantılı suçlardan olmak üzere ceza yargılamaları başlatılmış ve başvuranlar çoğunlukla siyasi faaliyetleri gerekçe gösterilerek çeşitli tarihlerde tutuklanmıştır (§ 507-509). Mahkeme, 2 *No'lu Selahattin Demirtaş* kararında tespit ettiği Sözleşme ihlallerinin (1 *No'lu Protokol*'ün 10, 5 §§ 1 ve 3. maddeleri ve 5. madde ile birlikte değerlendirilen 18. madde) benzerlerinin yapıldığını saptamıştır. Ayrıca, başvuranların bir kısmı için, yerel mahkemenin maktu gerekçeler kullanarak soruşturma dosyasına erişimi engellemesi nedeniyle tutukluluğun hukuka uygunluğu hususunda süratle karar verilmesi hakkının ihlal edildiğini belirlemiştir (madde 5 § 4). Son olarak, Mahkeme, tıpkı 2 *No'lu Selahattin Demirtaş* davasında olduğu gibi 46. madde kapsamına giren bildirimi eklemiş ve Türkiye'nin halen özgürlüklerinden mahrum olan başvuranların derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar vermiştir.¹

Kararın icrasının durumu

Bireysel önlemler

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin incelemesinden ve Komite'nin daha önce yaptığı incelemelerden itibaren yapılan yerel yargılamalara ilişkin daha ayrıntılı bir açıklama 1451. (Aralık 2022) ve 1419. (Aralık 2021) toplantılar için hazırlanan Notlar kısmında bulunabilir.

Komite, 1492. toplantısında (Mart 2024) (DH), Yüksekdağ Şenoğlu'nun aleyhine yürütülen ceza yargılamalarında ilk derece mahkemesinin tutukluluğun devamına dayanak oluşturduğunu belirttiği kanıt ve suçlamalar hakkında yetkililerin sunduğu bilgiyi dikkate almıştır. Komite, yetkililerin, Ağır Ceza Mahkemesi davalarında incelenmiş her iki başvuran aleyhine olan yeni kanıt ve suçlamaların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarında incelenenlerden esas itibarıyla farklı olduğu yönündeki argümanlarını dikkate almış ve Mahkeme'nin bulduğu ihlallerin hukuk yoluyla telafisi için gereken bireysel önlemler hakkında nihai değerlendirmesini yapabilmesi için daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğuna karar vermiştir. Bu nedenle, Komite, yaptığı mükerrer çağrılara rağmen Anayasa Mahkemesi'nin 7 Kasım 2019 tarihinden bu yana önünde derdest olan Demirtaş'ın başvurusunu hala incelememiş olmasından derin üzüntü duyduğunu bildirmiştir. Komite, yetkililere, Demirtaş davasında bir kez daha Anayasa Mahkemesi'nin her iki başvuranın başvurusuna dair incelemesini daha fazla geciktirmeden ve her iki davada da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bulgularına, özellikle de Sözleşme'nin 18. maddesinin kapsamına giren gerekçesine tam riayet ederek tamamlamasını sağlamaları yönünde kuvvetle telkinde bulunmuştur. Ayrıca, bir kez daha Türk yetkililere, başvuranların Anayasa Mahkemesi nezdindeki başvuruları tamamlanana kadar, örneğin tutukluluğa alternatif önlemleri araştırarak başvuranların derhal serbest bırakılmasını sağlamalarını da ısrarla telkin etmiştir. Son olarak, Komite kararların uygulanmasını sağlama konusunda kararlı olduğunu bir kez daha teyit etmiş ve mevcut toplantıya kadar durumun değişmemesi halinde Sekreteryaya Komite'nin değerlendirmesine sunulacak bir ara karar taslağı hazırlaması talimatını vermiştir.

Demirtaş'ın tutuklu yargılanmasına ilişkin başvurusu 7 Kasım 2019 tarihinden bu yana Anayasa Mahkemesi'nin önünde derdest haldedir, Yüksekdağ Şenoğlu ise 8 Haziran 2023 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Demirtaş'ın Mahkeme nezdinde derdest olan bir başvurusu daha bulunmaktadır.

Yetkililer, mevcut toplantı için sundukları bildirimlerde (DH-DD(2024)430), özellikle her iki başvuranın tutuklu yargılanmasının Mahkeme kararının konusu olmadığını vurgulayarak ağırlıklı olarak daha önceki argümanlarını tekrarlamıştır. İlk Derece Mahkemesi çeşitli duruşmalarda başvuranların tutukluluğunu uzatırken, başvuranların mevcut tutukluluk halinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha önce incelediklerinden farklı suçlamalara, olgulara ve yeni kanıtlara dayandığını ve dolayısıyla mevcut kararların kapsamına girmediğini değerlendirmiştir.

¹ 10 Haziran 2022 ve 9 Mart 2023 tarihlerinde, Komite, 10. madde ihlali tespit edilen *Kerestecioğlu Demir ve Encü ve Diğerleri* davalarında bireysel önlemler konusunu kapatmıştır (bkz, sırasıyla CM/ResDH(2022)135 ve CM/ResDH(2023)37 sayılı Nihai Kararlar). 2 *No'lu Selahattin Demirtaş* davası kapsamında genel önlemlerin incelenmesine devam edilmektedir.

Ağır Ceza Mahkemesi dijital materyal ve yeni tanık ifadelerinden oluşan yeni delillere ilişkin yaptığı incelemede, söz konusu delillerin, “6-8 Ekim 2014 Olayları”nın PKK terör örgütü tarafından önceden planlanmış olduğu, örgütün başvurulara destek çağırısı yapmaları talimatını verdiği ve başvuruların da bu yönde hareket ettiği yolundaki kuvvetli şüphe oluşturacak mahiyette olduğu kanaatine varmıştır. Yetkililer, başvuruların tutuklu yargılanma durumları hakkındaki başvurularının Anayasa Mahkemesi nezdinde derdest olduğunu ve Demirtaş’ın aynı konu hakkında Mahkeme önünde derdest halde bekleyen yeni bir başvurusu olduğunu da hatırlatmışlardır.² Yetkililer Komite’den bu başvuruların sonucunu beklemesini istemişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak 6-8 Ekim Olayları’na ilişkin Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu ile birlikte aynı Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanmış üç HDP Merkez Yürütme Kurulu üyesinin benzer yöndeki başvurularını açıkça dayanaktan yoksun bulduğu 21 Kasım 2023 tarihli üç Anayasa Mahkemesi kararı sunmuşlardır. Yetkililer, söz konusu kanıtların incelenmesini takiben Anayasa Mahkemesi’nin üç davada da başvuruların HDP’deki pozisyonlarını ve kalkışmadaki rollerini dikkate alarak HDP’nin sosyal medya paylaşımlarındaki sorumlulukları hakkında önemli sonuçlar çıkardığını tekrarlamışlardır.

Yetkililer, ayrıca Türk mevzuatında tutuklu yargılanmayı düzenleyen hükümler hakkında bilgi vermişlerdir. 2014 yılında değiştirilen Ceza Muhakemesi Kanunu (“CMK”) bir kişinin tutuklanabilmesi için “somut kanıtlara dayalı kuvvetli şüphenin” bulunmasını gerektirmektedir. 2021 yılında yürürlüğe giren diğer değişikliklerle tutuklama için, CMK’nın 100. Maddesinde sayılan ve “katalog suçlar” olarak da belirtilen daha ağır suçlar bakımından benzer bir gerekliliğin istenmesi gibi ilave güvenceler getirilmiştir. Bu suçlardan biriyle suçlanan bir kişinin tutuklanabilmesi için kuvvetli bir şüpheyi destekleyen somut kanıtların olması gereklidir. Terörle bağlantılı suçlar hariç ağır ceza mahkemelerinin yetki alanına giren ağır suçlar için kovuşturma öncesi tutukluluk süresi *soruşturma boyunca* azami bir yıldır. Terörle bağlantılı suçlardan hakkında soruşturma yürütülen şüpheliler iddianame verilmeden önce iki yıla kadar tutuklu kalabilmektedir. Diğer tüm suçlar için bu süre altı aydır. Terörle bağlantılı suçlar hariç ağır ceza mahkemelerinin yetki alanına giren ağır suçlar için *yargılama aşaması sırasında* tutukluluk süresi iki yıldır ancak bu üç yıla kadar uzatılabilmektedir. Terörle bağlantılı suçlardan yargılananların tutukluluğu ise beş yıla kadar uzatılabilmektedir. Diğer tüm suçlar için bu süre bir yıldır.

Kamuya açık kaynaklardan edinilen bilgiye göre, Ağır Ceza Mahkemesi 16 Mayıs 2024 tarihinde kısa kararını açıklamış ve Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu dahil başvuruların bazıları hakkında çeşitli suçlardan mahkumiyet kararları vererek uzun hapis cezalarına hükmetmiştir.³ Mevcut notların hazırlandığı tarihte Ağır Ceza Mahkemesi gerekçeli kararını açıklamamıştır ve yetkililer Ağır Ceza Mahkemesi’nin nihai olmayan kısa kararı hakkında henüz bilgi vermemiştir.

Genel Önlemler

Komite, 1492. toplantısında Eylül 2024 tarihli DH toplantısında söz konusu davalar için talep edilen genel önlemler meselesini incelemeye devam etme kararı vermiştir.

Sekreteryası’nın analizi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, mevcut kararlarında başvuruların dava öncesi tutukluluk halinin *aynı olgusal içeriğe dayanan gerekçelerle* devam ettirilmesinin hak ihlallerinin uzaması ve davalı devletin Sözleşme’nin 46 § 1. maddesi uyarınca Mahkeme kararına uyma yükümlülüğünün ihlali sonuçlarını ortaya çıkaracağını belirtmiştir.⁴ Bu açıdan bakıldığında, Ağır Ceza Mahkemesi’nin başvuruların bir kısmını mahkum etme kararı endişe vericidir. Bununla birlikte, mevcut notlar hazırlanırken Ağır Ceza Mahkemesi gerekçeli kararını henüz açıklanmadığından Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu’nun yanı sıra 12 başvurudan hangileri için mahkumiyet kararı verildiği henüz belli değildir. Bu kararın gerekçesi hakkında bilgiye sahip olunmadığı için, Ağır Ceza Mahkemesi’nin söz konusu kararının Mahkeme’nin mevcut davadaki kararıyla aynı olgusal içeriğe dayandırıp dayandırmadığı ve/veya ne ölçüde dayandırdığı tespit edilememektedir. Ağır Ceza Mahkemesi kararının Komite’nin Eylül ayındaki İnsan Hakları toplantısına kadar hazır olması beklenmektedir.

² 2 Mart 2020 tarihinde yapılmış.

³ Sosyal medyadan edinilen bilgiye göre Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanan 108 şüpheliden 72’si firari, 18’i tutuklu, 18’i ise yargılama sırasında serbest bırakılmıştır

⁴ 2 Nolu Selahattin Demirtaş, § 442, Yüksekdağ Şenoğlu ve Diğerleri, § 654

Bir önceki insan hakları (DH) toplantısında, Komite, Sekreteryaya durumun değişmemesi halinde değerlendirmesine sunulacak bir ara karar taslağı hazırlama talimatı vermiştir. Son gelişmeler dikkate alındığında, bu aşamada Sekreteryanın bir ara karar hazırlaması uygun görülmemektedir. Bununla birlikte, Komite, Türk yetkililerden, Ağır Ceza Mahkemesi'nin gerekçeli kararının ilgili kısımlarına, özellikle de başvuruların işlediği iddia edilen fiillerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin siyasi temsilcilerin Sözleşme'den kaynaklı yasaya uygun haklarının kullanılması olarak belirlediği fiillerden hangi yönlerden farklı olduğuna ilişkin değerlendirmesi hakkında olabildiğince çabuk ve gerekçeli kararın İngilizce çevirisini de içerecek şekilde ayrıntılı bilgi vermelerini isteyebilir. Ayrıca, yetkililerden, *Yüksekdağ ve Şenoğlu* davasında geri kalan diğer sanıkların yargılanmalarının sonucu hakkında, özellikle de Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararının ardından haklarında mahkumiyet kararı verilenlerin tutuklanıp tutuklanmadığına dair bilgi vermeleri de beklenmektedir.

Demirtaş ve Yüksekdağ Şenoğlu'nun tutuklu yargılanmalarına ilişkin başvuruları Anayasa Mahkemesi nezdinde derdesttir. Demirtaş'ın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi nezdinde de bir başvurusu vardır. Komite'nin bu davalarda geline aşamada karşı karşıya olduğu zorluk, Ağır Ceza Mahkemesi kararının ne ölçüde dava dosyasına giren yeni delillere dayandığı ve bu yeni delillerin başvurularla kendilerine atfedilen suçlar arasında doğrudan ve kuvvetli bir bağlantı kurarak MAHKEME tarafından incelenmiş olgusal içeriği değiştirip değiştirmediğinin belirlenmesidir. Yine de gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gerek Anayasa Mahkemesi'nden başvuruların tutuklu yargılanmasının Mahkeme'nin incelemiş olduğu olgusal içeriklere dayanıp dayanmadığına ilişkin verilecek bir karar, Komite'nin gerekli bireysel önlemler konusundaki değerlendirmesini yapabilmesi için gerek duyduğu desteği sağlayabilecektir. Bu nedenle, Komite yetkililere, Anayasa Mahkemesi'nin her iki başvurunun şikayetlerine yönelik incelemesini daha fazla geciktirmeden ve her iki davada da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bulgularına, özellikle de Sözleşme'nin 18. maddesi uyarınca başvurunun tutuklu olmasının çoğulculuğun bastırılması ve siyasi tartışma özgürlüğünün kısıtlanması gibi üst bir amaçla yapıldığı bulgularına tam riayet ederek tamamlamasını sağlamalarını ısrarla telkin edebilir.

Yukarıda belirtilen hususlara dayanarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi veya Anayasa Mahkemesi başvurularına isnat edilen fiillerin Mahkeme'nin siyasi temsilciler tarafından Sözleşme'den kaynaklı hakların yasaya uygun kullanılması olarak belirlediği fiillerden farklı olup olmadığını belirleyene dek, davalı devletin, bu davalarda, tutukluluğa alternatif önlemleri göz önüne almak gibi yöntemlerle başvuruların tümünün derhal serbest bırakılmasını sağlayacak gerekli tüm önlemleri alması gerektiğine karar verilmiştir.

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında, Komite kararın uygulanması konusundaki kararlılığını tekrar teyit edebilir ve en geç 1507. toplantısında (Eylül 2024) (DH) bireysel önlemlere ilişkin incelemesine devam etme kararını verebilir.

Finansman: SAĞLANDI
